

Diyaret İşleri Başkanlığı Yayınları 642
İlmi Eserler 105

Yayın Editörü & Redaksiyon

Dr. Mehmet BULUT

Dizgi&Grafik

Cevdet DOĞAN

2005-06-Y-0003-642

ISBN 975.19.3756-6

Baskı

Türkiye Diyanet Vakfı

Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi

Ostim Örnek Sanayi Sitesi 358. Sokak No: 11

06370 Yenimahalle / ANKARA

Tel: (0312) 354 91 31

© Diyanet İşleri Başkanlığı

Dini Yayınlar Dairesi Başkanlığı

Tel: (0 312) 295 73 06

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI YAYINLARI / 642

III. DİN ŞÛRASI

TEBLİĞ VE MÜZAKERELERİ

20-24 Eylül 2004 / ANKARA

Ankara - 2005

Eserde yer alan tebliğ ve müzakere metinlerinde ileri sürülen görüşlerin dinî, ilmî ve hukukî sorumluluğu sahiplerine aittir.

Bu eser, Din İşleri Yüksek Kurulu'nun 07.07.2005 tarih ve 122 No'lu Kararı ile basılmıştır.

İÇİNDEKİLER

TAKDİM.....	V
SUNUŞ.....	VII

III. DİN ŞÛRASI ÇALIŞMA ESASLARI.....	2
---------------------------------------	---

AÇILIŞ KONUŞMALARI

Prof. Dr. Ali BARDAKOĞLU / Diyanet İşleri Başkanı.....	7
Prof. Dr. Mehmet AYDIN / Devlet Bakanı.....	12
Recep Tayyip ERDOĞAN / Başbakan.....	15
Bülent ARINÇ / Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı.....	18
Ahmet Necdet SEZER / Cumhurbaşkanı.....	21

I. GENEL OTURUM

Başkanlık Divanının Seçimi / Şûra Çalışmaları Hakkında Bilgi Sunulması.....	27
---	----

BİRİNCİ KOMİSYON

AVRUPA BİRLİĞİ SÜRECİNDE DİNİN YERİ VE DİN HİZMETLERİ

Avrupa Birliği Sürecinde Dinin Yeri ve Din Hizmetleri Konusunda Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Görüşü.....	35
--	----

I. OTURUM

TEBLİĞLER

1. Avrupa Birliği Sürecinde Dinin Konumu <i>Dr. Ahmet Ünalın</i>	37
2. Avrupa Birliği ve Din: Siyasal ve Ekonomik Birlik İçinde Kültürel ve Dini Çeşitlilik <i>Ertuğrul Şahin</i>	45
MÜZAKERE <i>Doç. Dr. Ali Dere</i>	56

II. OTURUM

TEBLİĞ

Avrupa Birliği Anayasası'nda ve Hukuk Müktesebatında Dinin Yeri

Gazi Erdem.....61

MÜZAKERE

Prof. Dr. Mehmet Ünal.....77

Prof. Dr. Yunus Apaydın.....80

Oturum Müzakeresi.....81

III. OTURUM

TEBLİĞLER

1. Dinî ve Kültürel Perspektifler Açısından Avrupa Birliği'nin İnşası:

Din-Devlet-Devlet Üstü Kurumlar

Dr. Samim Akgönül.....93

2. Avrupa Birliği Süreci ve Din

Prof. Dr. M. Emin Köktaş.....101

MÜZAKERE

Prof. Dr. Salih Tuğ.....116

Prof. Dr. Mehmet Akif Aydın.....118

Oturum Müzakeresi.....119

IV. OTURUM

TEBLİĞLER

1. Cami Ekseni Din Hizmetleri Bağlamında İmamlık, Hatiplik ve Vaizlik

Doç. Dr. İsmail Karagöz.....122

2. Sivil Toplum Örgütleri Olarak Hollanda'da İslâmî Kurum ve Kuruluşlar

Dr. Kadir Canatan.....129

MÜZAKERE

Yusuf Kalkan.....138

Prof. Dr. Cemal Sofuoğlu.....141

Oturum Müzakeresi.....144

V. OTURUM

TEBLİĞLER

1. Yaklaşık 45° Enlemin Ötesinde Yatsı ve İmsak Vakitleri Problemi

Dr. Ekrem Keleş.....148

2. Almanya Örneğinde İbadet Amaçlı Mekanların Sorunları

Dr. Hüseyin Kurt.....195

MÜZAKERE

<i>Irfan Yücel</i>	204
<i>Doç. Dr. Ersoy Arslan</i>	206
<i>Oturum Müzakeresi</i>	210

VI. OTURUM

TEBLİĞLER

1. Meslekî ve Sosyal Boyutlarıyla Yurtdışı Din Görevliliği <i>Dr. Ahmet Çekin</i>	214
2. Avrupa Birliği Sürecinde Dinin Yeri ve Din Hizmetleri <i>Dr. İsmail Altıntaş</i>	233

MÜZAKERE

<i>Mustafa Yılmaz</i>	259
<i>Oturum Müzakeresi</i>	264

VII. OTURUM

TEBLİĞLER

1. Yurtdışı Din Hizmetleri Müşavirliği ve Ataşeliği <i>Rıdvan Çakır</i>	272
2. Avrupa Birliği Sürecinde Almanya'da Türk Sivil Toplum Örgütleri <i>Yrd. Doç. Dr. Mustafa Gencer</i>	278

MÜZAKERE

<i>Mehmet Koçer</i>	291
<i>Dr. Hamdi Tekeli</i>	295

VIII. OTURUM

TEBLİĞLER

1. Avrupa Birliği Sürecinde Dernekler ve Vakıfların Önemi <i>Doç. Dr. Fikret Karaman</i>	301
2. Avrupa Birliği ve Din <i>Dr. İsa Kuyucuoğlu</i>	313

MÜZAKERE

<i>Dr. Günter Seyfert</i>	326
<i>Irfan Sevinç</i>	333
<i>Oturum Müzakeresi</i>	336

KOMİSYON RAPORUNUN HAZIRLANMASI	338
---------------------------------------	-----

AVRUPA BİRLİĞİ SÜRECİNDE DİNİN YERİ VE DİN HİZMETLERİ

KOMİSYONU RAPORU	384
------------------------	-----

İKİNCİ KOMİSYON
AVRUPA BİRLİĞİ SÜRECİNDE DİN EĞİTİMİ

Avrupa Birliği Sürecinde Din Eğitimi Konusunda
Diyaret İşleri Başkanlığı'nın Görüşü389

I. OTURUM

TEBLİĞ

Avrupa'da Kur'an-ı Kerim ve Dinî Bilgiler Kursları: Problemler ve Çözüm
Önerileri (Almanya Örneği)
Doç. Dr. Recai Doğan391

MÜZAKERE

Doç. Dr. Mustafa Köylü409
Prof. Dr. M. Zeki Aydın410
Oturum Müzakeresi412

II. OTURUM

TEBLİĞ

Türkiye'de ve Almanya'da (İslâm) Din Dersleri
Prof. Dr. Mualla Selçuk - Prof. Dr. Cemal Tosun417

MÜZAKERE

Prof. Dr. Fahri Kayadibi428
Prof. Dr. Selahattin Parlador430
Oturum Müzakeresi432

III. OTURUM

TEBLİĞLER

1. Federal Almanya'da İslâm Din Dersleri
Dr. Rabia Müller439
2. Avrupa Birliği Sürecinde İslâm Din Derslerinin Pedagojik Boyutu
Prof. Dr. Ünal Abalı445

MÜZAKERE

Yaşar Sankaya460
Prof. Dr. Halit Ünal462
Prof. Dr. Saffet Bilhan463
Oturum Müzakeresi465

IV. OTURUM

TEBLİĞLER

1. Avrupa'daki Türk Çocuklarının İslâm Din Eğitimi (Temel Sorunlar ve Çözüm Önerileri)
Prof. Dr. Nevzat Y. Aşıkoğlu469
2. Diyanet Hizmetleri Bağlamında Avrupa'daki Türk Gençlerinin Eğitimi
Doç. Dr. Recep Kaymakcan.....481

MÜZAKERE

- Ahmet Karamercan*490
Prof. Dr. Beyza Bilgin493
 Oturum Müzakeresi.....496

V. OTURUM

TEBLİĞLER

1. Avustralya'da İslâm Din Eğitimi (Türk Çocuklarının Din Eğitimi)
Izzet Tosun501
2. Federal Almanya'da İslâm Din Dersi
Özkan Ergen.....516

MÜZAKERE

- Prof. Dr. Mustafa Tavukçuoğlu*523
Prof. Dr. Suat Cebeci.....525
Yrd. Doç. Dr. Yurdagül Mehmedoğlu527
 Oturum Müzakeresi.....529

VI. OTURUM

TEBLİĞLER

1. Yapısal Adaptasyon ya da Caminin Asli Fonksiyonlarını Üstlenme Süreci
Yrd. Doç. Dr. Kemal Ataman531
2. Amerika'da Yapılan Dinî Eğitim Çalışmaları (Sorunları ve Çözüm Yolları)
Dr. Aicha Al-Adawiya.....539

MÜZAKERE

- Dr. Sabit Şimşek*543
Yrd. Doç. Dr. Hadi Adanah545
 Oturum Müzakeresi.....549

VII. OTURUM

TEBLİĞLER

1. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Yurtdışı Yayın Faaliyetleri
Dr. Ahmet Onay555

2. Avrupa'da Dini Yayınlar

Dr. Yaşar Yürük.....563

MÜZAKERE

Yaşar Çolak.....572

Şemsettin Ulusal.....576

Prof. Dr. Cihat Tunç.....579

VIII. OTURUM

TEBLİĞ

Sınırötesi Yayın Yapan Kitle İletişim Araçlarında Din Faktörü ve Diyalogun Önemi

Murat Çelikkafa.....583

MÜZAKERE

Dr. Yüksel Pazarkaya.....590

Prof. Dr. M. Saim Yeprem.....593

Oturum Müzakeresi.....598

KOMİSYON RAPORUNUN HAZIRLANMASI605

AVRUPA BİRLİĞİ SÜRECİNDE DİN EĞİTİMİ KOMİSYONU RAPORU637

ÜÇÜNCÜ KOMİSYON

AVRUPA BİRLİĞİ SÜRECİNDE SOSYAL HAYAT VE DİN

Avrupa Birliği Sürecinde Sosyal Hayat ve Din Konusunda

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Görüşü645

I. OTURUM

TEBLİĞ

Yurt Dışındaki Vatandaşlarımızın Aile İle İlgili Problemleri (Fıkıh Bağlamında)

Dr. İbrahim Paçacı.....649

MÜZAKERE

Prof. Dr. Süleyman Uludağ.....659

Oturum Müzakeresi.....664

II. OTURUM

TEBLİĞ

Avrupa'da Türk Gençliği ve Din: İnanç, Bilgi ve İbadet

Doç. Dr. Talip Küçükcan.....674

MÜZAKERE

<i>Dr. Veyis Güngör</i>	684
<i>Prof. Dr. İzzet Er</i>	688
Oturum Müzakeresi.....	690

III. OTURUM

TEBLİĞLER

1. Günümüzde İhtida Hareketleri

<i>Dr. Sadık Eraslan</i>	693
--------------------------------	-----

2. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Müslüman Olan Avrupalılara Yönelik Hizmetleri Neler Olabilir?

<i>Doç. Dr. Ali Köse</i>	705
--------------------------------	-----

MÜZAKERE

<i>Prof. Dr. Mehmet Emin Ay</i>	708
<i>Prof. Dr. Ekrem Sarıncıoğlu</i>	711
<i>Doç. Dr. Talip Küçükcan</i>	713
<i>Prof. Dr. Şerafettin Gölcük</i>	715
Oturum Müzakeresi.....	716

IV. OTURUM

TEBLİĞ

Avrupa Kamuoyunda Müslüman Kimliği

<i>Hatice Hagar</i>	719
---------------------------	-----

MÜZAKERE

<i>Prof. Dr. İsmail Hakkı Ünal</i>	725
<i>Doç. Dr. Ahmet Kavas</i>	727
Oturum Müzakeresi.....	731

V. OTURUM

TEBLİĞLER

1. Günümüzde Avrupa'nın Müslümanlara Bakışı

<i>Yrd. Doç. Dr. Ali Murat Yel</i>	739
--	-----

2. İslâm'ın Batı'da Algılanması Problemi: Terör-Şiddet ve Kadın

<i>Dr. Seyfi Kenan</i>	746
------------------------------	-----

MÜZAKERE

<i>Dr. Kadir Canatan</i>	755
<i>Prof. Dr. Bekir Karlığa</i>	759
Oturum Müzakeresi.....	764

VI. OTURUM

TEBLİĞ

Diğer Dinî Akımlar (Sorunlar ve Çözümleri)

<i>Duran Terzi</i>	767
MÜZAKERE	
<i>Prof. Dr. Ahmet Güç</i>	776
<i>Dr. Tahsin Görgün</i>	779
Oturum Müzakeresi	784

VII. OTURUM

TEBLİĞLER

1. Quo Vadis Dialog: "Redemptoris Missio" Değil "Eman" ve "Tevellâ" <i>Yrd. Doç. Dr. Bülent Şenay</i>	796
2. Avrupa'da Misyonerlik Faaliyetleri <i>Mehmet Soyhun</i>	812

MÜZAKERE

<i>Dr. Hüseyin Kurt</i>	823
<i>Prof. Dr. Ömer Faruk Harman</i>	825
<i>Prof. Dr. Şinasi Gündüz</i>	828
<i>Prof. Dr. Mehmet Aydın</i>	831
Oturum Müzakeresi	833

VIII. OTURUM

TEBLİĞLER

1. Avrupa Birliği Sınırları İçinde İslâm'ın Gelişmesi ve Sorunları <i>Prof. Dr. Faruk Şen</i>	841
2. Avrupa'daki Müslümanların Problemlerinden Biri Olarak Sağlık Problemi ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Çözüm İçin Muhtemel Katkıları <i>Dr. İlhan İlkılıç</i>	844
3. Avrupa'daki Türklerin Sosyal, Kültürel ve Dinî Hayatına Dair Bazı Gözlemler (Almanya Örneği) <i>Yusuf Acar</i>	855

MÜZAKERE

<i>Doç. Dr. Mehmet Emin Özafşar</i>	865
---	-----

KOMİSYON RAPORUNUN HAZIRLANMASI

AVRUPA BİRLİĞİ SÜRECİNDE SOSYAL HAYAT VE DİN KOMİSYONU RAPORU.....904

GENEL OTURUMLAR (II-V)

II. GENEL OTURUM	909
III. GENEL OTURUM	947
IV. GENEL OTURUM	979
V. GENEL OTURUM	1007
III. DİN ŞÛRASI KARARLARI.....	1008
III. DİN ŞÛRASI ÜYE, TEMSİLCİ VE DAVETLİLERİ	1015

I. OTURUM

(20 Eylül 2004)

TEBLİĞ

YURT DIŞINDAKİ VATANDAŞLARIMIZIN AİLE İLE İLGİLİ PROBLEMLERİ (Fıkıh Bağlamında)

Dr. İbrahim PAÇACI*

Aile, ana, baba, çocuklar ve (aile biçimine göre) kan akrabalarından meydana gelen ekonomik ve toplumsal birlik şeklinde tanımlanır¹. Toplumun çekirdeği ve en temel birimi olan aile, en eski sosyal müesseselerden olup, insanlığın devamı ve gelişmesi hususunda çok önemli fonksiyonlar üstlenmiştir. Ailenin en önemli ve belki de en başta gelen fonksiyonu, insan neslinin devamına hizmet etmesidir. Bunun yanında aile, dünyaya gelen çocukların beden, zihin ve ahlak bakımından sağlıklı ve dengeli yetişmelerinde önemli roller üstlenmekte, böylece insanlığın her bakımdan gelişmesine katkı sağlamaktadır. Zira insanın fizyolojik, ruhsal, zihinsel ve ahlaki gelişmesi ancak, kadın ve erkeğin sürekli birlikte yaşamalarna, uzun yıllar bakıma muhtaç olarak yaratılan çocuklarını beslemeleri, her türlü tehlikeden korumaları, eğitmeleri, diğer maddi ve ruhsal ihtiyaçlarını karşılamaya birlikte çalışmalarıyla bağlıdır.²

Aile, fertler için hem dış çevrenin olumsuz şartlarından koruyucu, hem de eğitici ve yönlendirici ilk ocak hüviyetini taşımaktadır. Ailenin bu fonksiyonu yalnız içe dönük bir faaliyet olmayıp, genel olarak toplumsal ve ahlaki hayata da yansımaktadır. Şöyle ki, çocuğun, fiziki olarak gelişmesi için gereken uzun süreli bakımı yanında, toplumun, din ve hukuk gibi kurumların ileride kendisinden beklediklerini kazanması ancak aile tarafından sağlanabilir. Bu nedenle eğitimciler aileyi ilk ve en etkili eğitim kurumu olarak kabul etmektedirler.

Aile, dini değer ve yaşayışın korunmasını, milli varlığın ve kültürün yaşamasını, geliştirilip devam ettirilmesini ve gelecek nesillere aktarılmasını sağlayan araçların en önem-

* Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi.

¹ Ali Güler, "İlk Yazılı Türkçe Metinlerde Aile ve Unsurları" (Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi), T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara 1992, 1/69; Ömer Demirel, Adnan Gürbüz, Muhiddin Tuş, "Osmanlılarda Ailenin Demografik Yapısı" (Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi), 1/97.

² Bk. Engin Gençtan, *Çağdaş Yaşam ve Normal Dışı Davranışlar*, Ankara 1984, s. 93-97; Mustafa Çağrı, "İslâm Düşüncesinde Aile Ahlakı" (Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi), 1/344.

lisidir. Sonuç olarak çocukların, ruh ve beden sağlığı içinde doğup büyümesi, kişilik ve ahlâk eğitimi, sosyalleştirilmesi ailesiz mümkün olmamaktadır.

Bütün bunların yanında aile, insanın verimliliği, mutluluğu, ruh ve beden sağlığını koruması için vazgeçilmez bir kurumdur.³ Kur'an-ı Kerim'de, "*Kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet var etmesi de O'nun varlığının ve kudretinin delillerindedir. Şüphesiz bunda düşünen bir topluluk için ibretler vardır.*" buyurulmaktadır⁴.

İnsanlık için ve toplum hayatında bu kadar önemli ve vazgeçilmez bir kurum olan aile; kendi ülkesinden kilometrelerce uzakta ve farklı bir kültür ortamında yaşayan vatandaşlarımız için ayrı bir anlam ifade etmektedir. Bu bağlamda, çocuk ve gençlerle ilgili problemler, içki, uyuşturucu, kumar gibi aileye yönelik tehdit oluşturan problemler, başka oturumlarda ele alınacağından bu tebliğde, ailenin kurulması, evlilik ve boşanma ile ilgili problemlere fikhî açıdan yaklaşılacaktır. Bu çerçeveden olarak, eş seçiminde denklik, gayrimüslimlerle evlilik, anlaşmalı boşanma ve evlilikler ile artık günümüzde azalmakla birlikte hâlâ karşılaşılabilen terk edilmişlik konuları üzerinde durulacaktır.

a) İslâm'a Göre Aile ve Nikah

Yeni bir aile, ancak sahih bir nikahla oluşur. Nikah, erkek ile kadının birlikte yaşama ve karşılıklı yardımlaşmalarına imkân veren ve taraflara karşılıklı hak ve ödevler yükleyen bir sözleşmedir⁵. Eşlerin meşru olarak birleşmesine imkân veren sahih bir nikah, şahitler huzurunda tarafların hür iradeleriyle yapmış oldukları irade beyanlarıyla vücut bulur. Günümüz hukukunda nikah, tam bir yaşama ortaklığına erişmek üzere bir erkekle bir kadın tarafından kurulan ve devletin hukuk nizamınca kabul edilip düzenlenen daimî bir birlik şeklinde tanımlanmıştır⁶.

Yurtdışındaki üçüncü kuşak diye nitelenen vatandaşlarımız arasında karşılaşılan problemlerden biri, gençlerin aile sorumluluğunu üstlenmekten kaçınmaları ve evlilik dışı birlikliliklerin artmasıdır. Halbuki aile, kişi ve toplum hayatında önemli bir yeri olan bir müessesedir. Daha önce de belirtildiği gibi, neslin devamı ve muhafazası, kişiyi haramdan koruması, huzur içinde ibadet etmesini sağlaması vb. pek çok dinî ve dünyevî faydaları bulunmaktadır. Bunun için nikah, medenî bir akit olmakla birlikte, bir tür ibadet olarak kabul edilmiş ve ibadet maksadıyla evlenmeyip bekâr kalmaya tercih edilmiştir.⁷

3 Bk. İsmail Hakkı Baltacıoğlu, *Sosyoloji*, İstanbul 1939, s. 298-299; Çağrı, "*İslâm Düşüncesinde Aile Ahlakı*" (Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi), I/344-345; Hayrettin Karaman, *İslâm'ın Işığında Günün Meseleleri*, İstanbul 1992, III/319-320.

4 Rûm, 30/21.

5 Muhammed Ebu Zehra, *el-Ahvâlu's-Şahsiyye*, Mısır 1957, 17; Sibâî, *el-Ahvâlu's-Şahsiyye*, I/53-54; Karaman Hayrettin, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, İstanbul 1991, I/235; Aktan, "*İslâm Aile Hukuku*" (Sosyo Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi) II/398.

6 Feyzi N. Feyzioğlu, *Aile Hukuku*, İstanbul 1986, 83; Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, *Aile Hukuku*, İstanbul 1950, 44; Schwarz Andreas, Çev. Bülent Davran, *Aile Hukuku*, İstanbul 1946, 27.

7 Buhârî, Nikah, 1, (H.No: 4675); Müslim, Nikah, 1, (H.No: 2487); Nesâî, Nikah, 4, (H.No: 3165); İbn Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, III/184; Babertî, *İnâye*, III/184-185.

Kur'an-ı Kerim'de, "İçinizden bekârları, kölelerinizden ve cariyelerinizden iyi olanları evlendirin. Eğer yoksul iseler, Allah onları lütfu ile zenginleştirir. Allah lütfu bol olan, bilendir." buyurulmak⁸ suretiyle, ekonomik kaygıya düşülmeksizin bekarların evlendirilmeleri tavsiye edilmiştir. Rasûlullâh da, "Üç kişiye yardım etmek Allah'ın taahhüdündedir; Allah yolunda cihat eden, hürriyetini kazanmak için çalışan köle ve iffetini korumak için evlenen." buyurmuştur⁹. Kur'an ve sünnetteki bu tavsiyeler evliliğin normal şartlarda mendup olduğunu göstermektedir. Zaten Hz. Peygamber de bunu açıkça ifade ederek; "Nikah benim sünnetimdir; sünnetimle amel etmeyen benden değildir. Evlenin çoğalın, ben diğer ümmetlere sizin çokluğunuzla övüneceğim. Evlenmeye gücü yeten evlensin, gücü yetmeyen ise oruç tutsun. Zira oruç koruyucudur." buyurmuştur¹⁰. Başka bir hadislerinde de, "Dört şey peygamberlerin sünnetlerindedir; utanma duygusu, güzel kokular sürmek, diş temizliği ve evlenmek"¹¹ demekle, evlenmenin bütün peygamberlerin sünneti olduğunu açıklamıştır. Bu nedenle fakihlerin çoğunluğu, normal durumlarda evliliğin mendup olduğunu kabul etmişlerdir¹².

Evlilik mendup olmakla birlikte, neslin kesilmesine yol açacağından, bütünüyle terk edilmesi caiz değildir. Bu bağlamda evliliğe kifâi vacip de denilebilir¹³. Zira, İslâmî hükümlerin gerçekleştirilmeyi hedeflediği ana gayelerden biri de neslin muhafazasıdır. Neslin varlığı ve korunması için de, evlilik meşru kılınmış; zina, iffete iftira, kürtaj yasaklanmıştır.¹⁴

Bunun yanında, evlenmediği takdirde gayri meşru ilişkiye gireceğinden korkan kişinin evlenmesi vaciptir¹⁵. İslâm dini zinayı kesin olarak yasaklamıştır. Kur'an-ı Kerim'de, "Zinaya yaklaşmayın, çünkü o bir hayasızlıktır. O ne kötü bir yoldur"¹⁶; "ahlaksızlığın açığına da gizlisine de yaklaşmayın"¹⁷ buyurulmaktadır. Ayetlerden de anlaşıldığı gibi, Kur'an'da sadece zina değil zinaya götüren sebepler de yasaklanmıştır. Buna göre zinadan kaçınmak farz olduğu gibi, zinaya götüren yolların tıkanması da farz kılınmıştır. Bu

⁸ Nur, 24/32.

⁹ Tirmizi, Fedâilu'l-Cihat, 20 (H.No: 1579); Nesâî, Nikah, 5 (H.No: 3166); İbn Mâce, Ahkam, 96 (H. No: 2509).

¹⁰ İbn Mâce, Nikah, 1 (H.No: 1836).

¹¹ Tirmizi, Nikah, 1 (H.No: 1000).

¹² Kâsânî, *Bedâi'*, II/228-229; İbn Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, III/187-189; Mevsîlî, *el-İhtiyâr*, III/82; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII/334-335; İbn Kudâme, *eş-Şerhu'l-Kebîr*, VII/335; Şîrâzî, *Mühezzeb*, II/34; İbn Rüşd, *Bidayetü'l-Müctehid*, II/2; Sibâî, *el-Ahvâlü's-Şahsiyye*, I/46; Ebu Zehra, *el-Ahvâlü's-Şahsiyye*, 23-24.

¹³ Kâsânî, *Bedâi'*, II/228-229.

¹⁴ Muhammed Ebu Zehra, *İslâm Hukuku Metodolojisi*, Çev. Abdulkadir Şener, Ankara 1979, 314-315; Abdülkerim Zeydan, Çev. Ruhi Özcan, *Fıkıh Usulü*, 1982, 493-495; Zekiyüddin Şa'bân, Çev. İ. Kâfi Dönmez, *İslâm Hukuk Ümmi Esasları (Usulü'l-Fıkıh)*, Ankara 1990, 351.

¹⁵ Kâsânî, *Bedâi'*, II/229; İbn Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, III/187-189; Mevsîlî, *el-İhtiyâr*, III/82; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII/334; İbn Kudâme, *eş-Şerhu'l-Kebîr*, VII/335; İbn Rüşd, *Bidayetü'l-Müctehid*, II/2; Ebu Zehra, *el-Ahvâlü's-Şahsiyye*, 22; Sibâî, *el-Ahvâlü's-Şahsiyye*, I/45.

¹⁶ İsrâ, 17/32.

¹⁷ En'âm, 6/151.

nedenle, evlenmediği takdirde zinaya düşeceğinden korkan kişinin evlenmesi vaciptir. Hz. Peygamber, “*Gücü yeten evlensin; zira evlilik, gözü harama bakmaktan, kişiyi zinaya düşmekten korur. Evlenmeye gücü yetmeyen ise, oruç tutsun; çünkü oruç koruyucudur.*” buyurmuştur¹⁸.

Buna karşılık eş olarak vazifesini yerine getiremeyecek kişilerin, özellikle kadının evlilik hukukundan doğan haklarına riayet edemeyecek olan erkeklerin evlenmeleri ise mekruhtur; hatta zulmetmesi kesin olan durumlarda evlilik haramdır.¹⁹ Zira evlilik, kişiyi haramdan korumak, huzurlu ibadet etmek, çocuk yetiştirmek gibi yararları sağlamak için meşru kılınmıştır. Vazifelerin yerine getirilmeyip, eşe zulmedilmesi ise, beklenen bu yararları yok ettiği gibi, haramı irtikap etmektir. Kur'an'da “*Eğer yetimlerin hakkında adaletsizlik etmekten korkarsanız, size helâl olan kadınlardan ikişer, üçer, dörder nikahlayın. Eğer adaletli davranamayacağınızdan korkarsanız o takdirde bir tane alın veya sahip olduğunuz ile yetinin. Bu, adaletten ayrılmamanız için daha uygundur.*”²⁰ buyurulmaktadır. Bu da evliliğin adalete dayalı olarak meşru kılındığını göstermektedir.

b) Denklik

Yurtdışındaki vatandaşlarımız açısından karşılaşılan problemlerden birisi de, eş seçimidir. Kültüründen kopmak istemeyen pek çok aile çocuklarını evlendirirken özellikle Türkiye'deki akrabalarından damat veya gelin adayı seçmektedir. Ülkemizde yaşanan ekonomik sıkıntılar ve Batının refah düzeyinin yüksek olması ve Batı ülkelerinde oturma izni elde etmek gibi sebeplerle, ayrı kültür çevresinde yetişmiş, birbirlerinin dillerini bile tam olarak anlayamayan, eğitim ve kültür seviyeleri denk olmayan çiftlerin evlendikleri, bunun sonucunda sağlıklı ailelerin kurulduğu görülmektedir.

Halbuki eşler arasında uyumun sağlanması ve huzurlu bir yuvanın kurulması için, tarafların dinî, iktisadî ve sosyal bakımdan birbirlerine denk olmaları gerekir. Bu nedenle İslâm bilginlerinin çoğunluğu, evlilikte denkliği şart koşmuşlar; velisinin izni olmaksızın evlenen kadının, eş olarak seçtiği erkeğin kendisine denk olmaması halinde, velisinin evliliğe itiraz ederek nikahı feshetme hakkına sahip olduğunu söylemişlerdir. Buna karşılık, Sevrî, Hasan Basrî, Kerhî gibi bazı bilginler, İslâm'ın eşitlik ilkesine aykırı olduğu gerekçesiyle, denkliğin evlilikte şart olmadığını belirtmişlerdir.²¹

Esasen Kur'an'da ve sahih Sünnette evlilikte denkliğin şart olduğu hususunda açık bir hüküm bulunmamaktadır. Bu, fakihlerin, içerisinde yaşadıkları sosyal şartları göz önünde bulundurarak, daha ziyade evlilikte uyumu sağlamak amacıyla kabul ettikleri bir tedbirdir. Bu nedenle günümüzde, eşlerin denk olmaması aileler için bir fesih gerekçesi

¹⁸ Buhârî, Savm, 10 (H.No: 1772), Nikah, 2-3 (H.No: 4677-46789; Müslim, Nikah, 1 (H.No: 24585-2486); Tirmizî, Nikah, 1 (H.No: 1001).

¹⁹ İbn Hümâm, *Fethu'l-Kadir*, III/187; Mevsûfî, *el-Ihtiyâr*, III/82; Şirbîni, *Muğni'l-Muhtâc*, III/126; İbn Rüşd, *Bi-dayyetü'l-Müctehid*, II/2; Ebü Zehra, *el-Ahvâlü's-Şahsiyye*, 22-23; Sibâî, *el-Ahvâlü's-Şahsiyye*, I/47-49.

²⁰ Nisa 4/3.

²¹ bk. Kâsânî, *Bedâ'î*, II/317 vd.; İbn Humam, *Fethu'l-Kadir*, III/291 vd.; Şirbîni, *Muğni'l-Muhtâc*, III/164 vd.; Şirâzî, *Mühezzeb*, II/38; İbn Kudâme, *Muğni*, VII/371 vd.

olarak kabul edilmeyip nihai seçimin taraflara bırakılması daha uygun olacaktır.

Bununla birlikte sağlam bir toplum için, ailenin sağlıklı ve sağlam temeller üzerine bina edilmesi gerekir. Nitekim Hz. Peygamber, eş seçiminde, kişinin kendine uygun ve denk olanı tercih etmesini tavsiye etmişlerdir²². Bu itibarla, evliliğin devamı ve huzurlu bir yuvanın temini bakımından denkliğin aranması, faydalı bir unsur olarak kabul edilmektedir.

c) Gayrimüslimlerle Evlilik

Karşılaşılan problemlerden biri de, vatandaşlarımızın, beşerî veya ekonomik sebeplerle evlenmek için buldukları ülkenin vatandaşlarını tercih etmeleridir. Aynı din ve kültür çevrelerine ait olan iki kişinin kurmuş olduğu aile ve dünyaya gelen çocuklarında önemli problemler yaşanmaktadır.

Dinimizde, Müslümanların gayrimüslimlerle evlenmelerine bazı sınırlamalar getirilmiştir. Kur'an'da Müslümanların müşriklerle evlenmeleri yasaklanmıştır: *"İman etmedikleri sürece Allah'a ortak koşan kadınlarla evlenmeyin. Allah'a ortak koşan kadın hoşunuza gitse de, mü'min bir cariye Allah'a ortak koşan bir kadından daha hayırlıdır. İman etmedikleri sürece Allah'a ortak koşan erkeklerle, kadınlarınızı evlendirmeyin. Allah'a ortak koşan hür erkek hoşunuza gitse de, iman eden bir köle Allah'a ortak koşan bir erkekten daha hayırlıdır..."* buyurulmuştur²³.

Ehl-i kitap ile evlilik konusunda ise; erkek ile kadın ayrı mütalaa edilerek, Müslüman bir erkeğin ehl-i kitaptan olan kadınla evlenmesinin helâl kılındığı Kur'an'da açıkça belirtilmiştir²⁴. Buna karşılık Müslüman bir kadının, ehl-i kitaptan bir erkekle evlenmesinin ne yasak olduğu ne de caiz olduğu konusunda açık bir hüküm bulunmamaktadır. Ancak İslâm bilginleri; Mekke'den hicret edip gelen kadınlarla ilgili olarak Mümtehine suresinde geçen *"... Eğer onların mümin olduklarını anlarsanız, onları kafirlere geri göndermeyin. Bu kadınlar, o kâfirlere helâl değildir. Onlar da bunlara helâl olmazlar..."*²⁵ ifadesindeki *"kâfir"* kelimesinin, müşrik ve ehl-i kitap dahil olmak üzere tüm gayrimüslimleri içerdiği gerekçesiyle, ayrıca Maide suresinin 5. ayetinde ehl-i kitaptan olan kadınlarla evlenmenin helâllüğünden bahsedilip erkeklerden bahsedilmemesinden hareketle Müslüman bir kadının ehl-i kitaptan da olsa gayrimüslim bir erkekle evlenmesinin yasak olduğunu söylemişlerdir.

İslâm dini, hükümlerinde, sosyal yapıyı, fertlerin psikolojik durumlarını da göz önünde bulundurmıştır. Evlilik ile ilgili hükümlerde bu açıkça görülmektedir. Kur'an'ın nazil olduğu dönemde olduğu gibi, çoğunlukla günümüzde de, erkekler kadınlar üzerinde otorite kurmaya çalışmakta ve kadınlar da çoğu zaman onlara tabi olmaktadır. Din konusunda da durum böyle olduğundan, gayrimüslimle evlenen kadın ve doğacak çocukları,

22 bk. İbn Mâce, Nikah, 46; Mecma'u'z-Zevâid, Nikah, 33; Buhârî, Nikah, 16; Müstedrek, Nikah, 16.

23 Bakara, 2/221.

24 Maide, 5/5.

25 Mümtehine, 60/10.

din bakımından olumsuz yönde etkilenecektir. Nitekim bu gerçeğe Kur'an, "... Onlar ateşe çağınırlar, Allah ise izniyle, Cennete ve bağışlamaya çağırır..." şeklinde işaret etmektedir²⁶. Diğer taraftan toplumun kendini koruması ve varlığını devam ettirmesi için aile yapısının ve neslin korunması önemlidir. Zira toplumun temelini teşkil eden ve insanın en yakın ilişki içerisinde bulunduğu çevre ailedir.

Bu itibarla, Müslüman kadınların gayrimüslim erkeklerle evlenmeleri caiz değildir. Bu konuda günümüze kadar İslâm fıkıh bilginleri arasında herhangi bir görüş ayrılığı olmamış; bir nevi icma' hasıl olmuştur.

Ancak, bu kısa açıklamadan hareketle, yurtdışındaki vatandaşlarımız açısından, "Müslüman erkeklerin gayrimüslimlerle evlenmeleri caizdir, kadınların ise caiz değildir" şeklinde bir sonuca ulaşmak isabetli olmayacaktır. Çünkü, kadınlar için zikredilen sakıncalar, özellikle günümüzde erkekler için de geçerlidir. Ayrıca kadınların çocuklar üzerindeki tesiri konusu da izahtan varestedir. Diğer taraftan, Müslüman erkekler gayrimüslimlerle evlenmelerine rağmen; kadınların, dinî hassasiyetleri sebebiyle evlenememeleri mağdur olmalarına yol açmaktadır.

Nitekim Hz. Ömer, Müslüman erkeklerin fethedilen bölgelerindeki ehl-i kitaptan olan kadınlarla evlenip Müslüman eşlerini ikinci plana attıklarını görünce, bu tür evlilikleri yasaklamış ve uygulamaya, diğer Müslümanlara örnek ve temsil gücü fazla olan valisinden başlamıştır: Medâin Valisi Huzeyfe'den, Yahûdî olan kansasını boşamasını istemiştir, Huzeyfe Halifeden bunun helal mi, haram mı olduğunu sorunca, "Hayır bu evlilik helaldir, fakat ecnebi kadınlar tatlı dilli olup aldatıcıdırlar; şayet siz onlarla evliliği kabul ederseniz, bu kadınlar sizin eşlerinize üstün gelirler" diye karşılık vermiştir. Bunun üzerine Huzeyfe kansasını boşamıştır²⁷.

Hz. Ömer bu kararıyla, Müslüman kız ve kadınları düşünerek onların evlenmelerinin tehlikeye düşmesini önlemeyi amaçlamıştır²⁸. Diğer taraftan ehl-i kitapla evliliklerin artmasına izin verilmesi, ailede çocuğun eğitilmesi ve toplumsal hayata katılmasında etkin olan kadının, birçok ailede çocukların gayrimüslim olmasına neden olacaktır.²⁹ Daha da ötesinde, yurtdışındaki yabancı kadınlarla yapılan evlilikler kültür farklılığı sebebiyle çok uzun ömürlü olmamakta ve mahkeme çoğunlukla çocukları anneye vermektedir. Bunun üzerine baba çocuğundan uzak kalmanın yanında dinî yönden de kaybetme endişesiyle psikolojik bunalım yaşamakta, olumsuz sonuçlar doğmaktadır.

d) Gayr-i Resmi Evlilikler ve Geçici Evlilikler

Çalışmak amacıyla yurtdışına giden birinci kuşak vatandaşlarımızın birçoğu, Türki-

²⁶ Bakara, 2/221.

²⁷ Muhammed Baltacı, *Menheci'l-Ömer b. el-Hattab fi'r-Teşri'*, (Hayri Erten, "Hz. Ömer Döneminde Sosyal Yapı ve Değişme", *Marife*, c.1, sy.1, s.184-185), s.302-303.

²⁸ Mustafa Fayda, *Hz. Ömer Zamanında Gayr-i Müslimler*, (Hayri Erten, "Hz. Ömer Döneminde Sosyal Yapı ve Değişme", *Marife*, c.1, sy.1, s.185), s.303.

²⁹ Hayri Erten, "Hz. Ömer Döneminde Sosyal Yapı ve Değişme", *Marife*, c.1, sy.1, s.185.

ye'de evli oldukları halde, gittikleri ülkelerde gayri resmi olarak evlenmişlerdir. Bununla, hem geride bıraktığı eşinden ayrılmayıp bir gün ülkesine döndüğünde hazır bir yuva bulmayı; hem de çalıştığı ülkede bazı ihtiyaçlarını karşılamayı ve zamanı geldiğinde terk ederek ülkesine dönmeyi amaçlamışlardır. Bunun sonucunda da, aile içi problemler artmış ve parçalanmış aile çocukları ortaya çıkmıştır.

Erkek ile kadının birlikte yaşama ve karşılıklı yardımlaşmalarına imkân veren ve taraflara karşılıklı hak ve ödevler yükleyen bir sözleşme olması bakımından nikah bir hukukî işlemdir. Şartlarına uygun olarak gerçekleşen evlilik; dinin izin verdiği ölçüler içinde eşlerin birbirlerinden istifade etmelerinin helâl hale gelmesi³⁰, hısımlar akrabalığı³¹, nesep, miras³², mehir³³, nafaka³⁴ gibi sonuçlar doğurmaktadır. Hukuken tanınmayan evlilikte, bu sonuçlar güvence altına alınamamaktadır.

Resmî evlilikten kaçınan kişi, bunu ya eşini mirasından mahrum etmek veya herhangi mali bir sorumluluğa katılmaksızın keyfî olarak ayrılma amacıyla yapmakta, ya da hukukî bir engel sebebiyle bu yola tevessül etmektedir. Eşini evlilikten doğan veya doğacak olan hukukî haklarından mahrum etmek için yapılan her türlü davranış zulümdür. Zulüm ise İslâm'da haram kılınmıştır.³⁵

Diğer taraftan resmî nikahtan kaçınan kişinin, kendisinin adaleti sağlayacağını, evlilikten doğan hakları konusunda eşini mağdur etmeyeceğini teli sürmesi de geçerli değildir. Zira her zaman eşlerin anlaşmazlığa düşmeleri ve hatta ayrılmaları muhtemeldir. Bu gibi durumlarda eşlerin hakları ancak hukuk yoluyla korunabilir. Ayrıca eşlerden birinin ölümü halinde de, ancak kanun vasıtasıyla haklar güvence altına alınabilir. Medenî Kanununun kabulünden önceki miras taksimi konusunda bilirkişi olarak, mahkemelerce Başkanlığımıza ve müftülüklerle yapılan müracaatlarda, sadece tescil edilen evlilikler ve çocukların durumları sorulmaktadır. Görüldüğü gibi, tescil edilmeyen evliliklerde haksızlık, sadece kişinin kendisine değil kuşaklar sonraki çocuklarına kadar ulaşmaktadır. Bu da, hukukun tanımadığı evliliklerde, haksızlığın kesine yakın bir ihtimal dahilinde olduğunu göstermektedir. Eş olarak vazifesini yerine getiremeyecek kişilerin evlenmelerinin mekruh olduğu, daha da ötesinde zulmün kesin olması halinde evliliğin haram olduğu³⁶ göz

³⁰ Mü'minûn, 23/5-6.

³¹ Nisa, 4/23.

³² Nisa, 4/12.

³³ Bakara, 2/237, 241; Nisâ, 4/4, 20, 24, 25; Mâide, 5/5.

³⁴ Talâk, 65/7; Nisa, 4/19; Bakara, 2/233.

³⁵ "(Resûlüm!) Sakın, Allah'ı zalimlerin yaptıklarından habersiz sanma! Ancak, Allah onları (cezalandırmayı), korkudan gözlerin dışarı fırlayacağı bir güne erteliyor." (İbrahim, 14/41); "Ancak insanlara zulmedenlere ve yeryüzünde haksız yere taşkınlık edenlere ceza vardır. İşte acıklı azap bunlardır." (Şûrâ, 42/42); "Allah Teala şöyle buyurur: Ey kullarım! Zulmü kendime ve size haram kıldım. O halde birbirinize zulmetmeyiniz (...)" (Müslim, Birr, 15 (H.No: 2577); "Zulümden sakının, zira zulüm kıyamet gününde zulumdür." (Müslim, Birr, 15, (H.No: 2578-2579); Tirmizî, Birr, 82 (H.No: 2030); "Zarar ve zarara karşılık zarar yoktur." (İbn Mâce, Ahkam, 17 (H.No: 2340-2341); Muvatta, Ekdiye, 34 (H.No: 1234)).

³⁶ İbn Hümmâm, *Fethu'l-Kadir*, III/187; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, III/82; Şirbîni, *Muğni'l-Muhtâc*, III/126; İbn Rüşd, *Bi-dayetü'l-Müctehid*, II/2; Ebû Zehra, *el-Ahvâlü's-Şahsiyye*, 22-23; Sibâi, *el-Ahvâlü's-Şahsiyye*, I/47-49.

önünde bulundurulduğunda, evlilikleri kayıt altına almak için getirilen şekil şartlarına uymayan evlenmelerin, haksızlığa sebep olacağı için caiz olmadığı söylenebilir. Bununla birlikte söz konusu evlilik, İslâm hukukunda aranan unsur ve şartları taşıyorsa geçerlidir. Başka bir ifadeyle taraflar, birliktelikleriyle zina etmiş olmazlar; ancak, meydana gelecek haksızlık ve zulümden dolayı dinen sorumludurlar.

Ailenin kişi ve toplum hayatı, hatta insanlık için üstlendiği önemli görevleri icra etmesi, bu müessesenin sürekliliğine, aile fertlerinin uyumluluğuna ve aralarındaki iş bölümüne bağlıdır. Evliliğin sadece nefsi arzuların tatmin aracı olarak görülmesi İslâm inancıyla bağdaşmaz. İşte bu sebeple İslâm dini, evliliğin devamlı olmak üzere kurulmasını öngörmüş ve akdin sıhhati için bunu şart koşmuştur. Geçici nikah, evlilik müessesesini, kadının onur ve itibarını da zedelemekte olup, İslâm'ın temel ilke ve amaçlarına da aykırıdır. Bu itibarla, evden uzak olmak gibi bir mazeretle geçici, yani uzun veya kısa bir zaman sonra ayrılmak üzere nikahlanmak caiz değildir.

e) Boşanma ve Boşanmanın Sonuçları

Yurtdışındaki vatandaşlarımızın aile ile ilgili problemlerinden biri de boşanmalardır. Yapılan yanlış evlilikler sürdürülemediği için boşanmalar meydana geldiği gibi, oturma izni almak için yurtdışındaki birisi ile evlenmek veya tazminat ve yardımlardan yararlanmak amacıyla, anlaşmalı olarak yapılan boşanmalar da meydana gelmektedir.

Eşlerin kurdukları yuvayı, ölünceye kadar yaşatılmaları ve evliliğin ölümle son bulması esastır. Ancak eşler arası geçimsizlik bazen ileri dereceye ulaşır ve boşanma tek çare olarak görülebilir. Bu durumda boşanma, en son başvurulması gereken bir çaredir. Zira Hz. Peygamber, "*Allah katında en sevimsiz helâl, boşanmadır*" buyurmuşlardır³⁷. Kur'ân-ı Kerim'de de, boşanmadan önce evliliğin devam ettirilmesi için fedakarlıkta bulunulması, hoşnutsuzluk veya soğukluk halinde bile tarafların meselelerini konuşarak halletmeleri öğütlenmiş³⁸; aralarındaki anlaşmazlık daha ileri safhaya gittiğinde, kadının ve erkeğin ailelerinden seçilen hakemler vasıtasıyla eşler arasındaki anlaşmazlığın giderilmesi yolu tavsiye edilmiştir³⁹. Bununla birlikte bütün anlaşma yolları kapanmış ve evlilik hayatının sürdürülmesi imkânsız hale gelmişse, boşanma en makul bir yol olarak meşru görülmüştür.

Boşanma, eşler için mutsuz bir evlilikten çıkış olsa da ailenin yıkımı demektir. Ayrılmanın kaçınılmaz ve gerekli olduğu durumlarda bile boşanmayla sorunlar bitmez. Boşanma, eşleri ekonomik yönden sarsar, ruhsal yönden örseler; toplumdaki durumlarını etkiler. Çocuklar üzerindeki olumsuz etkisi ise çok karmaşık sorunlar doğurur. Bu nedenle boşanma, evlilik öncesi özgürlüğe tam bir dönüş veya kurtuluş sayılamaz. Boşanmış eşler üzerinde yapılan bir araştırmada, boşanmış erkeklerde evli erkeklere göre beş kat yüksek oranda, boşanmış kadınlarda da evli kadınlara göre üç kat yüksek oranda ruhsal bozuk-

³⁷ Ebû Dâvûd, Talâk, 3.

³⁸ Nisâ, 4/19, 34, 128.

³⁹ Nisâ, 4/35.

luk tespit edilmiştir⁴⁰.

Boşanmaların büyük çoğunluğu evliliğin ilk yıllarında olduğundan çocukların hayatını da önemli ölçüde etkilemektedir. Kavgalı-gürültülü, tedirgin bir ailede yaşamaktansa ana babadan biriyle oturmak çocuklar için uzun sürede daha iyidir diye düşünülebilir. Ancak mutsuz bir evliliğin sonlanması, ne eşlerin ne de çocukların mutluluğunu sağlamadığı yapılan araştırmalarda ortaya çıkmıştır. Babadan ilgi ve sevgi görmeyen çocuklarda, güvensizlik, öz saygısını yitirme, terk edilmişlik duygularının geliştiği görülmektedir. Eşinin desteğinden yoksun kalan anne, evin yükünü tek başına taşımak zorunda kaldığından çocuklarıyla ilişkisi de sağlıklı olmamaktadır. Yapılan araştırmalar, boşanmış aile çocuklarında ruhsal uyumsuzluk oranının yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Bu çocuklarda en sık görülen uyumsuzluklar, ruhsal çökkünlük, okul başarısızlığı, çeşitli davranış bozuklukları şeklinde karşımıza çıkmaktadır.⁴¹

Bu sebeple evliliğin çekilmez olduğu durumlarda, boşanma bir çıkar yol olmakla birlikte, en son baş vurulması gereken bir çaredir. Nitekim dinimizde boşanma, sevimsiz kabul edilmiştir⁴². Ve fakihlerin çoğunluğu boşanmanın, ancak zaruret veya ihtiyaç halinde meşru olduğunu vurgulamıştır.

Bu itibarla, boşanmanın veya evlenmenin bir çıkar aracı olarak kullanılması caiz değildir. Kur'an-ı Kerim'de evlenmenin ve boşanmanın bir baskı aracı olarak kullanılması yasaklanmakta, eşlerin birbirlerine iyi davranmaları tavsiye edilmektedir⁴³. Hz. Peygamber de, evlenme ve boşanmanın şakasının olmadığını belirterek⁴⁴, dünyevi çıkarlar için boşanmanın caiz olmadığını işaret etmektedir.

f) Anavatandaki Eşin Terk Edilmesi

Çalışmak amacıyla yurtdışına giden birinci kuşak vatandaşlarımızın pek çoğu, o dönemlerde ülkemizdeki eşini yalnızlığa terk ederek onlarla ilgilenmemişlerdir. Terk edilen eşler de, çaresizlik içinde yurtdışından eşlerinin geri dönmelerini beklemişlerdir.

Özellikle kadının, evlilikte zarar görmelerini önlemek amacıyla, bazı durumlarda mahkemeye müracaat ederek boşanmayı isteme hakkı bulunmaktadır⁴⁵. Kocanın, imkânı olduğu halde eşinin nafakasını temin etmemesi durumunda, fakihlerin çoğunluğuna göre kadın mahkemeye müracaat etme hakkına sahiptir. Nitekim Kur'an'da, evliliğin ya güzellikle sürdürülmesi ya da güzellikle ayrılması emredilip, zarar vermek için, baskı aracı olarak kullanılması yasaklanmaktadır⁴⁶. Erkeğin eşinin nafakasını temin etmediği ve kendisiyle ilgilenmediği halde evliliği sürdürmeye çalışması, ayette yasaklanan "zarar ve-

⁴⁰ Atalay Yörükoğlu, *Değişen Toplumda Aile ve Çocuk*, İstanbul 1997, s. 108.

⁴¹ Atalay Yörükoğlu, *Değişen Toplumda Aile ve Çocuk*, s. 108-110.

⁴² Ebü Dâvûd, Talâk, 3.

⁴³ bk. Bakara, 2/251; Nisa, 4/5, 19, 34, 128.

⁴⁴ İbn Mâce, Talâk, 13; Tirmizî, Talâk, 9; Ebü Dâvûd, Talâk, 9.

⁴⁵ İbn Kudame, *Muğni*, VII/185-208, VIII/204; İbn Rüşd, *Bidayetü'l-Müctehid*, II/41.

⁴⁶ Bakara, 2/251.

rerek kadınları tutmak" kapsamında değerlendirilmelidir.

Aynı şekilde kadının, kocasının kendisini terk etmesinden dolayı uğradığı zarar sebebiyle de mahkemeye müracaat hakkı doğar. Hanefi ve Şafiler kocanın sağ olduğunun bilinmesi durumunda evine dönmemesinin bir boşanma sebebi olmadığını söylemişlerdir. Buna karşılık Malikî ve Hanbelîler, meşru bir mazerete bağlı olmaksızın evini terk eden kişinin yeri belli ise, hakim kendisine belirli bir süre vererek ya geri dönmesini ya da eşini yanına almasını yazar. Süre sona erdiğinde geri dönmemişse veya eşini yanına almamışsa hakim boşanmalanna hükmeder. Kocanın yeri belli değil ise ve Malikîlere göre bir yıl, Hanbelîlere göre altı ay veya daha fazla sürerse hakim ayrılığa hükmedebilir.

Buna göre kadın, terkedilmişlikten dolayı veya gücü yettiği halde kocasının nafakasını temin etmemesinden dolayı mahkemeye müracaat etme hakkı bulunmaktadır.

Sonuç olarak; yurtdışındaki vatandaşlarımızın, dinî ve millî kimliklerini muhafazası açısından çok önemli yeri bulunan aile konusunda pek çok problemleri bulunmaktadır. Onların aile konusunda bilinçlendirilmesi amacıyla, ücretsiz olarak dağıtılmak üzere, yurtdışındaki problemlere yönelik bir broşür hazırlanması; ayrıca yine yurtdışına yönelik aile konusunda kısa metrajlı filimler hazırlanması uygun olacaktır.